

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ТУРИЗМУ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Олена Конох

Запорізький національний університет

Анотація:

У статті проаналізовані дані, що свідчать про важливість практичної підготовки майбутніх фахівців із туризму у вищому навчальному закладі. Наведені найбільш ефективні форми організації практичної підготовки майбутніх фахівців з активного туризму в умовах вишу. Результати дослідження підтверджують значущість практичної підготовки майбутніх фахівців із туризму. Студенти, які успішно пройшли виробничу практику та здобули додаткові знання, почали краще вивчати дисципліни не тільки туристського, а й загальноосвітнього профілю. Педагогічний моніторинг, проведений на основі вибіркового аналізу залікових екзаменаційних відомостей, виявив, що якість засвоєння навчальних програм суттєво підвищувалася після проходження студентами виробничої практики.

Ключевые слова:

практична підготовка; майбутній фахівець; активний туризм; професійна компетентність; студенти.

Анотація:

Конох Елена. Практическая подготовка будущих специалистов по туризму в высшем учебном заведении.

В статье проанализированы данные, которые свидетельствуют о важности практической подготовки будущих специалистов по туризму в высшем учебном заведении. Рассмотрены наиболее эффективные формы организации практической подготовки будущих специалистов по активному туризму в условиях вуза. Результаты исследования подтверждают большое значение практической подготовки будущих специалистов по туризму. Студенты, которые успешно прошли производственную практику и получили дополнительные знания, стали лучше изучать дисциплины не только туристского, но и общеобразовательного профиля. Педагогический мониторинг, проведенный на основе выборочного анализа зачетных экзаменационных ведомостей, выявил, что качество усвоения учебных программ существенно повышалось после прохождения студентами производственной практики.

Ключові слова:

практическая подготовка; будущий специалист; активный туризм; профессиональная компетентность; студенты.

Resume:

Konokh Olena. Practical training of future tourism specialists in higher educational establishments.

The article provides the analysis of the data that testify to the importance of future tourism specialists' practical training in higher educational establishments. The author studied the most effective forms of practical training organization for future specialists in active tourism in the conditions of higher educational establishments. The research results confirm the great value of tourism specialists' practical training. The students who did well during their on-the-job training program and got additional knowledge began to study not only tourism disciplines but also general ones better. The pedagogical monitoring, conducted on the basis of selective analysis of examination records, showed that quality of the syllabus mastering had significantly risen after the on-the-job training program.

Key words:

practical training; future specialist; active tourism; professional competence; students.

Постановка проблеми. Соціально-економічні та політичні перетворення, які відбуваються в українському суспільстві, створюють в освіті ситуацію, коли оновлюється та змінюється її організаційна структура. У зв'язку з цим посилюється увага до проблеми професійної підготовки кадрів туристської галузі на якісно новому рівні, спеціалістів, які крокують у ногу з часом, випереджають його, розвивають себе як особистість і суб'єкт професійної діяльності. Таку професійну підготовку можна забезпечити в умовах удосконалення рівня науково-теоретичної та практичної діяльності, підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня педагогічних кадрів [1]. Саме це і є однією з головних умов підготовки студентів у вищій школі – її зв'язок із життям, із конкретними особливостями майбутньої практичної діяльності. Увесь шлях розвитку вищої освіти свідчить про бажання наблизити теоретичну підготовку до практичної [2].

Практична підготовка в галузі професійної освіти є, з одного боку, частиною професійної освіти, а з іншого – практичної діяльності. Вона невіддільний складник освітньо-професійної програми підготовки фахівців. Водночас,

пропозиції щодо підвищення її якості мають бути добре продуманими та виваженими. Основним завданням професійної підготовки має стати якість практичної підготовки випускників за освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст», «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що практична підготовка майбутніх фахівців була об'єктом наукових досліджень О. Абдуліної, Є. Гришина, Л. Поважної, С. Сисоєвої та ін. Однак цілісна система практичної підготовки фахівців туризму в сучасних дослідженнях ще не розглядалася.

Формулювання цілей статті. Метою статті є експериментальна розробка найбільш ефективних форм організації практичної підготовки майбутніх фахівців із туризму у вищому навчальному закладі IV рівня акредитації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що практична підготовка студентів започатковується у процесі теоретичного навчання, коли проводяться семінарські та практичні заняття, на яких виконуються завдання певного виробничого змісту [2].

Традиційно термін «практична підготовка» у професійній педагогіці використовується для визначення характеру навчання як складової частини професійної освіти, що відображає закономірності, зміст, методи і форми організації процесу формування умінь і навичок, який спрямований на розвиток здатності студентів до кваліфікованої виробничої праці за обраною спеціальністю [2].

Частково погоджуючись із наведеним вище тлумаченням терміна, вважаємо, що «практична підготовка» – це складник професійної освіти, яка спрямована на виховання свідомості, чуттєво-емоційної сфери майбутніх фахівців із туризму (зокрема з організації активного туризму), на формування умінь і навичок у діяльності, поведінкових звичок, що забезпечує здатність студентів до педагогічної та оздоровчо-туристської діяльності.

Практична підготовка має велике значення для формування майбутнього фахівця і дає йому можливість оволодіти необхідними сучасними знаннями, вміннями й навичками використання інноваційних підходів, пошуками шляхів їх виваженого, раціонального впровадження у майбутній професійній діяльності; виявити вміння та навички менеджерської діяльності щодо забезпечення трудової дисципліни, створення безпечних умов праці для здоров'я учнів; приймати професійні рішення з урахуванням їх соціально-економічних, соціально-педагогічних і психологічних наслідків; володіти вміннями та навичками застосування перспективного досвіду з питань організації управління та визначення можливих обсягів, умов і сукупності наслідків його адаптації в очолюваному підрозділі.

Практична підготовка має значний вплив на виховання й розвиток усіх сторін особистості. Винятково-важливим є значення практичної підготовки і для розумового розвитку особистості майбутнього фахівця з туризму. Окрім загальних завдань практичної підготовки в галузі професійної освіти, є конкретні завдання, які формуються залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня, професії та спеціальності. Головними з них є: органічний зв'язок теорії з практикою; відповідність цілей і завдань запитам суспільної практики; творче володіння досягненнями педагогіки і передовим досвідом викладання; єдність навчання, виховання й розвитку; свідомість і активність студентів; самостійність студентів у навчанні та під час практичної підготовки; науковість, професійна спрямованість навчання і зв'язок його з виробництвом; опора на чуттєво-емоційну сферу студентів у навчанні під час практичної підготовки тощо. Кожний із цих принципів орієнтує викладача як при плануванні практичної підготовки студентів, так і виступає необхідним

елементом забезпеченні цінності й повноцінності реалізації її змісту. Разом із тим, усі принципи характеризуються взаємозв'язком і взаємопроникненням.

У практичній підготовці важливим елементом є методи навчання. Вони розглядаються як засоби спільної діяльності керівника практичної підготовки (викладача) і студента, за допомогою яких досягається набуття студентами практичних знань, умінь і навичок, професійної компетентності, педагогічно-туристської майстерності, виховуються навички моральної поведінки, розвиваються розумові та фізичні сили, творчі здібності. Зміни в характері та змісті праці, соціальних завдань зумовлюють зміни в методах професійної підготовки [1; 3]. Найчастіше у практичному навчанні застосовуються такі методи, як: розповідь-пояснення; бесіда; демонстрація; вправи; самостійна робота; навчально-виробнича екскурсія [2].

Практична підготовка має такі послідовні етапи: лабораторні, практичні заняття, на яких починається формування первинних навичок зі спеціальних дисциплін (у нашому дослідженні – «активний туризм»); навчальна практика, завданням якої є ознайомлення студентів зі специфікою майбутньої спеціальності (туризму), набуття первинних професійних умінь і навичок із загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, професій, передбачених навчальним планом відповідної спеціальності; технологічна практика, метою якої є ознайомлення студентів-практикантів безпосередньо на підприємствах, в організаціях, установах із виробничим процесом і технологічним циклом виробництва, відпрацювання вмінь і навичок із робітничої професії та спеціальності, закріплення знань, отриманих при вивченні певного циклу теоретичних дисциплін і набуття первинного практичного досвіду; професійна практика, яка є завершальним етапом навчання і проводиться з метою узагальнення й удосконалення знань, практичних умінь і навичок на базі конкретного суб'єкта господарювання; набуття професійного досвіду та готовність майбутнього фахівця до самостійної трудової діяльності, збирання теоретичного, методичного, практичного матеріалів для дипломного проекту.

Концепція практичної підготовки майбутніх фахівців свідчить: основною детермінантою структури практичної освіти є структура поетапного засвоєння діяльності. Структура є наскрізною, у ній можна виділити ряд її провідних компонентів, що і становлять зміст (програму) кожної окремої практики.

Отже, практична підготовка, яка разом із теоретичною становить основу знань, умінь і навичок, є головною частиною всієї професійної освіти.

Однією з ефективних форм роботи, спрямованої на підготовку студентів до професійної діяльності з активного туризму, є проходження ними практики. Прогнозуючи її в нашій моделі, ми розуміли, що успіх практики залежить від додержання таких умов: 1) чітке визначення мети та видів діяльності; 2) призначення керівників практики для декількох студентів або одного керівника для кількох студентів; 3) складання звіту про результати практики після її закінчення; 4) здійснення стабільної співпраці університету (факультету) з навчальними закладами, туристськими клубами, туристськими фірмами. Навчально-методичне керівництво практикою з туризму здійснювалося кафедрою туризму. В установах студенти працювали під керівництвом висококваліфікованих спеціалістів із туризму. Робота студентів в установах проводилася відповідно до плану проходження виробничої практики за календарним графіком і затвердженим навчальним відділом університету.

Практика здійснювалася у двох різновидах: як «активна, дієва підготовка» (виробнича) і «практика професійного розвитку» (переддипломна). Основною метою «активної дієвої практики» було застосування теоретичних знань у процесі організації активного туризму. Під час цієї практики студент набував нових умінь і навичок, підвищував свій організаторський потенціал. Цілі іншого виду практики – «професійний розвиток» – передбачали: 1) ознайомлення з професійною технологією; 2) розвиток загального уявлення студентів про зміст роботи різних форм активного туризму. Головним результатом обох видів практики мало стати формування професійної компетентності майбутніх фахівців із організації активного туризму як цінної форми формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я туристів. Практика мала також розвивати професійну зрілість майбутніх фахівців, здатність до адаптації в різних професійних умовах і ситуаціях.

Важливою умовою ефективної роботи студентів у період практики було чітке планування всієї їхньої діяльності. Вихідним документом планування туристської практики була програма, яка охоплювала всі види діяльності майбутнього фахівця з туризму за розділами методики туризму.

Перед початком туристської практики студенти одержували орієнтовний потижднево складений план роботи та вимоги щодо її організації на 4–5-х курсах. На основі цих документів вони мали скласти особисті індивідуальні календарні плани роботи на весь період туристської практики.

Основними завданнями цієї практики в університеті були: сформувати у студентів професійні навички роботи менеджера з активного туризму.

Під час практики студенти повинні були засвоїти уміння й навички, необхідні для менеджера з активного туризму. Ними є такі: управляти групою, командою, домагатися високої активності їх під час використання різних методів організації заходів, туристських походів; використовувати сучасні форми організації туристських походів; доцільно добирати та використовувати основні методи навчання рухових дій, розвитку фізичних якостей, враховуючи вік, стать, фізичний розвиток і рухову підготовленість, а також стан здоров'я учасників походів; раціонально розміщувати фізкультурно-спортивний інвентар, розподіляти час за його частинами та окремими вправами, забезпечувати успіх у реалізації завдань спортивно-оздоровчого походу, нормальну динаміку працездатності учнів, найкращий оздоровчий ефект; використовувати технічні засоби навчання, нестандартне обладнання; готувати помічників для найбільш ефективного проведення тренувальних туристських походів; забезпечувати безпеку життя в туристських походах, страхівку, самострахування та фізичну й моральну допомогу; набувати досвіду організаційно-масової роботи; організувати і проводити заходи зі спортивно-оздоровчого туризму; набувати досвіду в організації та проведенні різних форм роботи зі спортивно-оздоровчого туризму. Документом, який регламентує практику на весь період навчання за спеціальністю та визначає організаційні відносини, методи, форми практичної підготовки, є наскрізна програма.

Метою виробничої практики на 5-му курсі є вдосконалення практичних умінь і навичок студентів щодо організації та методики проведення занять з активного туризму, підготовки та проведення екскурсій містом та його пам'ятними місцями. Цілеспрямоване вивчення природи, екологічного стану Запорізького регіону, населення і господарства рідного краю під керівництвом викладачів, методистів, керівників туристських фірм.

Пріоритетними завданнями педагогічної практики є:

1) продовжити формувати у студентів мотивацію до педагогічної професії, пов'язаної з активним туризмом;

2) розвивати у студентів інтерес до роботи з населенням різного віку в напрямі його оздоровлення в туристських походах (екскурсії, турпоходи за екологічними проектами, спостереження за природою).

3) формувати у студентів усвідомлення користі від ігрової діяльності в туризмі (змагання, краєзнавчі вечори-розваги, вікторини), уміння і навички їх організації.

4) ознайомити студентів із перспективним досвідом роботи менеджерів з активного туризму й керівників туристських клубів з організації масових туристських заходів, навчити використовувати набутий досвід у самостійній діяльності.

Тривалість практики становила п'ять тижнів і передбачала практичне опанування основ активного туризму. «Робочий день» студентів-практикантів тривав 6 годин і мав такий зміст: організаційна діяльність; навчально-методична робота; науково-дослідна робота.

Наскрізна програма давала змогу забезпечити цілісність професійної підготовки; оптимальний зв'язок змісту практики зі змістом навчального плану; послідовне розширення кола вмінь і навичок студентів, поступове їх ускладнення під час переходу від одного виду практики до іншого; безперервність і наступність практики.

На основі програми складався план роботи зі спеціальності в туристській установі. Його зміст передбачав знайомство студента-практиканта з директором установи, заступниками директора, за якими закріплювався студент.

У перший тиждень студенти спостерігали за проведенням заходів керівниками, аналізували практичні та теоретичні заняття, ознайомлювалися з документацією щодо планування, рекомендованими темами екскурсій і маршрутів походів, багатоденних подорожей рідним краєм, надавали допомогу керівникам у спортивній і теоретичній підготовці до занять за такими напрямками, як: пам'ятні місця, екскурсійні об'єкти, заповідники, музеї, а також брали участь у проведенні цих заходів. Ця робота фіксувалася в щоденнику практиканта. З другого тижня до кінця практики студенти брали активну участь у роботі туристських установ, зокрема проводили самостійні заняття туристського спрямування з населенням усіх вікових груп, у процесі яких виховували любов до рідного краю, прищеплювали інтерес до пізнання природи, історії своєї місцевості, господарства, формували туристські вміння й навички; готували інвентар для проведення занять за темами: юні туристи, юні туристи-провідники, юні археологи, юні геологи, історики-краєзнавці, географо-краєзнавці, літературні краєзнавці, туристи-пішоходи, туристи-лижники, туристи-водники, туристи-спелеологи, велотуристи, молодші інструктори з туризму; розробляли сценарії (проекти), організували та проводили масові заходи із відвідуванням пам'ятних місць рідного краю (історичні музеї, пам'ятні місця, пов'язані з

революційним минулим, подіями Великої Вітчизняної війни, ознайомлювалися з історією їх виникнення, долями людей, які причетні до них); виконували завдання керівника дипломної роботи.

Під час проходження практики студенти вели щоденникові записи, у яких відображали короткий перелік робіт із зазначенням терміну їх проведення та оцінкою, яку одержали. Упродовж виробничої практики проводилися методичні конференції студентів і викладачів, на яких обговорювалися результати роботи, робилися зауваження та вносилися пропозиції, що спрямовувалися на покращення практики. В останній день практики в туристських установах кожний студент оформлював звітну документацію. Керівник установи складав характеристику на студента, враховуючи його ставлення до роботи, суддівства, відвідування заходів тощо, вказував на професійні якості студента та рекомендував, яку оцінку за практику йому можна поставити. Характеристика затверджувалася керівником установи, методистом факультету, завірялася печаткою.

Після закінчення практики кожний студент упродовж десяти днів мав надати методисту факультету звітну документацію та відомість-характеристику. Підсумкову оцінку за практику в туристській установі студенту виставляв методист факультету з урахуванням якості проведених заходів; обсягу виконаної роботи та вчасного оформлення звітної документації.

Керівники практики (методисти) готували виступ, у якому висвітлювали результати виробничої діяльності студентів у туристських закладах, підкреслювали її значення та висловлювали пропозиції на майбутнє. Результати практики підтверджувалися диференційованим заліком, який урахував оцінки з усіх видів роботи студента. Ті, що успішно пройшли виробничу практику та одержали додаткові знання, почали краще вивчати дисципліни не тільки туристського, а й загальноосвітнього профілю. Педагогічний моніторинг, проведений на основі вибіркового аналізу залікових екзаменаційних відомостей, виявив, що якість засвоєння навчальних програм суттєво підвищувалася після проходження студентами виробничої практики.

Переддипломна практика на 5-му курсі за освітньо-кваліфікаційними рівнями «спеціаліст» і «магістр» – провідна ланка у професійному становленні майбутнього менеджера з туризму. Вона має яскраво виражений комплексний характер і проводиться в умовах, максимально наближених до реальних умов майбутньої професійної діяльності. Особливістю переддипломної практики з туризму є те, що студенти заглиблюються в сутність

психологічних проблем професійного організатора з туризму.

Під час переддипломної педагогічно-туристської практики студенти були готові оцінити свій емоційно-чуттєвий стан у ході спілкування з колегами, керівниками, виявити власні сильні й слабкі сторони в діяльності та поведінці. Це давало можливість говорити про становлення майбутнього організатора активного туризму. Переддипломна практика студентів сприяла закріпленню й удосконаленню їхніх умінь, набутих під час попередньої виробничої практики, і давала змогу сформулювати нові – дослідницько-діагностичні. У процесі такої практики розвивалося педагогічно-туристське мислення як здатність до застосування теорії й раніше сформованих умінь у різних умовах, у різних вікових групах, із різним рівнем підготовки. Дослідно-діагностичний характер туристської практики створював умови для творчого оволодіння сучасними методиками дослідження особливостей розвитку та оздоровлення учнів, для набуття вмінь аналізувати, проектувати, узагальнювати дані

досліджень, доходити психолого-педагогічних висновків. Отримані результати допомагали студентам детальніше з'ясувати особливості сучасних наукових досліджень із проблем туризму, давали можливість успішно написати й захистити дипломну роботу (форма державної атестації) для одержання диплома «менеджера з туризму», а також використати результати власних досліджень при виборі активних форм і методів туристської роботи з учнями у школі, у туристських клубах, на фірмах.

Висновки. Отже, практична підготовка майбутніх фахівців із туризму у вищому навчальному закладі передбачає інтеграцію теоретичних знань, практичних умінь і навичок роботи, створює умови для професійного становлення сучасного менеджера з туризму.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні педагогічних можливостей більш ефективного використання інтенсивних технологій у процесі організації практики для студентів – майбутніх фахівців туристської галузі.

Список використаних джерел

1. Баранов Е.И. Дидактический комплекс подготовки менеджеров спортивного туризма в туристическом вузе: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е.И. Баранов. – М.: РМАТ, 2002. – 153 с.
2. Вуковлов В.Н. Теория и практика подготовки специалистов туристской индустрии в высших учебных заведениях: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / В.Н. Вуковлов. – Алматы, 2001. – 47 с.
3. Васильев В.В. Практическая подготовка менеджеров туризма в системе высшего образования. Монография /В.В. Васильев. – М.: Наука, 2002. – 239 с.

Рецензент: Максимов О.С. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Конох Олена Євгенівна

Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя,
69600, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v1i12.849

Надійшла до редакції: 05.05.2014 р.

Прийнята до друку: 23.05.2014 р.

References

1. Baranov, E. I. (2002). *A didactic complex of sport tourism managers' training in the tourism higher educational establishment: Thesis for the degree of Candidate of pedagogical sciences: specialty 13.00.08 "Theory and methods of professional education"*. Moscow: RMAT. [in Russian].
2. Vukovlov, V. N. (2001). *Theory and practice tourism industry specialists' training in higher educational establishments: abstract of thesis for the degree of Doctor of pedagogical sciences: specialty 13.00.01 "General pedagogy, history of pedagogy and education"*. Almaty. [in Russian].
3. Vasiliev, V. V. (2002). *Practical training of tourism managers in the system of higher education*. Moscow: Nauka. [in Russian].